

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
соціальної економіки
Протокол № 1 від 01.09.2025 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

ВСТУП ДО ФАХУ

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань
Спеціальність
Освітній рівень
Освітня програма

**D Бізнес, адміністрування та право
D 3 "Менеджмент
перший (бакалаврський)
"Менеджмент персоналу"**

Статус дисципліни

обов'язкова

Мова викладання, навчання та оцінювання

українська

Розробник:
к.е.н., доцент

Олена ЛЕБЕДИНСЬКА

д.е.н., професор

В'ячеслав ЛАПТЄВ

Завідувач кафедри
соціальної економіки

Галина НАЗАРОВА

Гарант програми

Оксана АЧКАСОВА

Харків
2025

ВСТУП

Сучасні умови розвитку економіки України зумовлюють зростання вимог до якості підготовки фахівців у закладах вищої освіти, їх відповідності запитам роботодавців та рівня конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Одним із ефективних шляхів розв'язання цієї проблеми є впровадження в освітній процес системи поетапної науково-практичної підготовки, яка передбачає поступове нарощування професійних знань, формування практичних навичок і розвитку управлінських компетентностей.

Дисципліна «Вступ до фаху» відіграє важливу роль у професійному становленні здобувачів, оскільки формує цілісне уявлення про систему вищої освіти в Україні та за кордоном, особливості фахової підготовки, академічну доброчесність, а також зміст і специфіку майбутньої професійної діяльності. Вивчення дисципліни сприяє усвідомленню здобувачами значущості обраної спеціальності та їхньої ролі як майбутніх фахівців у сфері управління.

Метою навчальної дисципліни «Вступ до фаху» є формування у здобувачів системного бачення функціонування системи вищої освіти, а також набуття базових знань про сутність, зміст і практичну спрямованість професії менеджера з персоналу в різних секторах економіки. Дисципліна орієнтована на підготовку здобувачів до виконання професійних обов'язків майбутніх управлінців у сучасному конкурентному середовищі.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

формування у здобувачів сучасного управлінського мислення та комплексу базових знань у галузі менеджменту персоналу;

створення чіткого уявлення про обрану спеціальність і майбутню професійну діяльність;

ознайомлення зі змістом, завданнями та вимогами професії менеджера з персоналу;

розкриття основних принципів, методів і підходів до підготовки управлінських кадрів;

розвиток початкових професійних навичок управління.

У процесі вивчення дисципліни здобувачі опановують сутність ключових понять і термінів, що використовуються в управлінні підприємством; ознайомлюються з методами, моделями, системами, механізмами й технологіями управління підприємством; вивчають джерела інформаційного забезпечення та основи організації навчання у вищій школі в контексті Болонського процесу. Окрема увага приділяється формуванню практичних навичок навчальної діяльності, зокрема роботі з бібліотечними фондами, навчальними планами, графіками освітнього процесу, виконанню самостійних робіт і підготовці до підсумкового контролю знань.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Вступ до фаху» є сукупність теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо опанування здобувачами обраної спеціальності у ХНЕУ імені С. Кузнеця, а також

особливості організації навчальної діяльності здобувачів і специфіка майбутньої професійної діяльності менеджера з персоналу.

Об'єктом вивчення навчальної дисципліни «Вступ до фаху» є система вищої освіти та процес професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу в умовах сучасного соціально-економічного розвитку, зокрема формування професійних знань, управлінських компетентностей і практичних навичок, необхідних для здійснення управлінської діяльності в конкурентному середовищі ринку праці.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
PH1	ІК, ЗК5, ЗК16
PH2	ІК, ЗК2, ЗК16
PH3	ІК, ЗК4, ЗК5
PH15	ІК, ЗК16

де, ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в економічній сфері, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, у сфері менеджменту або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів соціальних та поведінкових наук.

ЗК2. Здатність зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК5. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК16. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких проявів недоброчесності.

PH1. Знати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

PH2. Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.

PH3. Демонструвати знання теорій, методів і функцій менеджменту, сучасних концепцій лідерства.

PH15. Демонструвати здатність діяти соціально відповідально та громадсько свідомо на основі етичних міркувань (мотивів), повагу до різноманітності та міжкультурності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. «Загальні питання менеджменту персоналу»

Тема 1. Поняття про спеціальність. Менеджмент персоналу.

1.1. Поняття спеціальності та її роль у системі вищої освіти. Сутність спеціальності та її місце у структурі вищої освіти України. Характеристика професійної підготовки фахівців за напрямом менеджменту персоналу. Вимоги до компетентностей випускника відповідно до освітніх стандартів. Роль спеціальності у формуванні професійної ідентичності майбутнього менеджера персоналу.

1.2. Менеджмент персоналу як галузь наукових знань і практичної діяльності. Поняття менеджменту персоналу та його еволюція. Місце менеджменту персоналу в системі загального менеджменту організації. Взаємозв'язок менеджменту персоналу з економікою праці, соціологією, психологією та управлінням. Основні підходи до управління персоналом у сучасних організаціях.

1.3. Актуальні тенденції розвитку менеджменту персоналу. Сучасні тенденції у сфері управління персоналом: цифровізація HR-процесів, розвиток талант-менеджменту, стратегічний підхід до людських ресурсів, інклюзія та соціальна відповідальність бізнесу. Вплив глобалізації та ринку праці на розвиток менеджменту персоналу в Україні.

Тема 2. Організація навчального та виховного процесу у ЗВО та в ННІ. Історія і традиції ЗВО.

2.1. Система вищої освіти України та місце закладів вищої освіти в ній. Поняття та структура системи вищої освіти України. Типи закладів вищої освіти та рівні вищої освіти. Роль ЗВО у підготовці конкурентоспроможних фахівців. Нормативно-правове забезпечення діяльності закладів вищої освіти.

2.2. Історія становлення та розвитку закладу вищої освіти. Основні етапи створення та розвитку ЗВО. Внесок закладу у розвиток науки, освіти та підготовку фахівців. Видатні науковці, викладачі та випускники ЗВО. Роль історичної спадщини у формуванні іміджу закладу освіти.

2.3. Традиції та корпоративна культура закладу вищої освіти. Поняття традицій та корпоративної культури ЗВО. Академічні, наукові та студентські традиції. Їх значення у формуванні цінностей студентської спільноти та підтриманні спадкоємності поколінь. Роль традицій у розвитку освітнього середовища та зміцненні репутації ЗВО.

2.4. *Академічна доброчесність як складова освітнього процесу.* Поняття академічної доброчесності та її принципи. Види порушень академічної доброчесності та відповідальність за них. Формування культури доброчесності серед студентів і викладачів. Роль ЗВО у забезпеченні дотримання академічної етики.

2.5. *Студентське самоврядування та його роль у навчально-виховному процесі.* Поняття та принципи студентського самоврядування. Форми участі студентів в управлінні ЗВО та ННІ. Значення студентського самоврядування у розвитку лідерських якостей, відповідальності та соціальної активності здобувачів освіти.

Тема 3. Роль інституту та випускової кафедри в підготовці фахівців.

3.1. *Виховний процес у закладі вищої освіти.* Сутність та завдання виховної роботи у ЗВО. Формування громадянської позиції, академічної культури та соціальної відповідальності студентів. Основні напрями виховної діяльності: національно-патріотичне, морально-етичне, культурне та професійне виховання.

3.2. *Організація навчального процесу у закладі вищої освіти.* Зміст і структура навчального процесу у ЗВО. Форми організації навчання: лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, самостійна робота студентів. Навчальні плани та освітні програми. Особливості організації навчального процесу відповідно до вимог Болонського процесу та ЄКТС.

3.3. *Особливості організації навчального процесу в навчально-науковому інституті (ННІ).* Місце та роль навчально-наукового інституту в структурі ЗВО. Специфіка організації освітнього процесу в ННІ. Взаємодія навчальної, наукової та практичної діяльності студентів. Забезпечення якості освіти на рівні інституту.

3.4. *Випускова кафедра як ключова ланка підготовки фахівців.* Поняття та призначення випускової кафедри. Основні завдання та напрями діяльності кафедри у процесі формування професійних компетентностей майбутніх фахівців. Взаємодія кафедри з іншими структурними підрозділами ЗВО.

3.5. *Формування освітніх програм та навчальних планів випусковою кафедрою.* Участь кафедри у розробленні, оновленні та реалізації освітніх програм. Визначення переліку навчальних дисциплін, результатів навчання та професійних компетентностей. Узгодження змісту підготовки з вимогами стандартів вищої освіти та очікуваннями роботодавців.

3.6. *Організація навчального процесу та методичне забезпечення підготовки фахівців.* Роль випускової кафедри в організації лекційних, практичних, семінарських і лабораторних занять. Розробка навчально-методичних матеріалів, робочих програм дисциплін, силабусів. Використання сучасних методів і технологій навчання.

Тема 4. Інформаційна система університету. Персональні навчальні системи університету.

4.1. *Інформаційні ресурси університету та доступ до них.* Види інформаційних ресурсів університету: електронні бібліотеки, навчально-методичні матеріали, наукові бази даних, внутрішні портали та сервіси. Порядок доступу студентів до інформаційних ресурсів та правила користування ними.

4.2. *Персональні навчальні системи студентів.* Поняття персональної навчальної системи студента. Функціональні можливості особистого електронного кабінету: перегляд навчальних планів і розкладу занять, реєстрація на дисципліни, доступ до навчальних матеріалів, контроль успішності та академічної заборгованості.

4.3. *Системи дистанційного та змішаного навчання.* Роль платформ дистанційного навчання у сучасному освітньому процесі. Особливості організації тестування, контролю знань та зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу.

4.4. *Інформаційна безпека та захист персональних даних.* Основні принципи забезпечення інформаційної безпеки в університеті. Захист персональних даних студентів і працівників, дотримання вимог законодавства у сфері інформаційної безпеки та академічної доброчесності.

Змістовий модуль 2. Технології менеджменту персоналу.

Тема 5. Професія «менеджер з персоналу»: зміст, характер та сфера майбутньої професійної діяльності. Галузева специфіка змісту підготовки менеджерів з персоналу у ЗВО.

5.1. *Сутність та соціально-економічне значення професії менеджера з персоналу.* Поняття професії «менеджер з персоналу» та її роль у системі управління організацією. Значення управління людськими ресурсами в умовах ринкової економіки, глобалізації, цифровізації та трансформації ринку праці.

5.2. *Характер професійної діяльності менеджера з персоналу.* Особливості управлінської, організаційної, аналітичної та комунікативної діяльності менеджера з персоналу. Вимоги до професійних, особистісних та етичних якостей фахівця. Роль відповідальності, лідерства та стресостійкості у професійній діяльності.

5.3. *Сфери професійної діяльності менеджера з персоналу.* Можливості працевлаштування випускників за спеціальністю: підприємства різних форм власності, органи державного управління, установи соціальної сфери, рекрутингові та консалтингові компанії, міжнародні організації, освітні та наукові установи.

5.4. *Значення професії менеджера з персоналу.* Роль HR-фахівців у відновленні трудового потенціалу країни, адаптації працівників до змін, подоланні кадрового дефіциту, розвитку людського капіталу та формуванні конкурентоспроможної економіки.

Тема 6. Досвід роботи в сфері управління персоналом підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм господарювання в сучасних умовах.

6.1. Особливості управління персоналом на підприємствах різних форм власності. Характеристика специфіки управління персоналом на державних, комунальних, приватних та змішаних підприємствах. Вплив форми власності на кадрову політику, мотиваційні механізми, систему оплати праці та прийняття управлінських рішень.

6.2. Сучасні підходи та інструменти управління персоналом. Використання компетентнісного підходу, KPI, HR-аналітики, систем оцінювання результатів праці, цифрових HR-платформ, автоматизованих систем управління персоналом та дистанційних форматів роботи.

6.3. Роль менеджера з персоналу у забезпеченні ефективності діяльності підприємства. Взаємозв'язок між якістю управління персоналом та результатами діяльності підприємства. Участь HR-фахівців у стратегічному управлінні, прийнятті управлінських рішень та формуванні конкурентних переваг організації.

6.4. Узагальнення та адаптація передового досвіду управління персоналом. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду управління персоналом. Можливості його адаптації до українських реалій з урахуванням економічних, правових та соціальних умов.

Тема 7. Основні тенденції розвитку ринку праці.

7.1. Поняття та структура ринку праці. Сутність ринку праці як соціально-економічної системи. Основні елементи ринку праці: попит на робочу силу, пропозиція праці, заробітна плата, інститути ринку праці та механізми його регулювання.

7.2. Глобальні тенденції розвитку ринку праці. Вплив глобалізації, цифровізації, автоматизації та інноваційних технологій на трансформацію ринку праці. Зміни у структурі зайнятості, поширення нестандартних форм праці та зростання ролі людського капіталу.

7.3. Демографічні процеси та ринок праці. Вплив демографічного старіння, міграційних процесів, змін у віковій та статевій структурі населення на формування трудових ресурсів та баланс ринку праці.

7.4. Тенденції розвитку ринку праці в Україні. Особливості трансформації українського ринку праці. Проблеми безробіття, дефіциту кадрів, неформальної зайнятості та трудової міграції.

7.5. Перспективи розвитку ринку праці. Прогнозні тенденції розвитку ринку праці в середньо- та довгостроковій перспективі. Формування гнучкої, адаптивної та інклюзивної моделі ринку праці в умовах технологічних і соціально-економічних змін.

Тема 8. Основи менеджменту персоналу на підприємстві

8.1. *Сутність та значення менеджменту персоналу.* Поняття менеджменту персоналу як складової загальної системи управління підприємством. Роль управління персоналом у забезпеченні ефективної діяльності організації та досягненні її стратегічних цілей.

8.2. *Кадрова політика підприємства.* Поняття та складові кадрової політики. Формування стратегії управління персоналом відповідно до цілей підприємства. Типи кадрової політики та їх вплив на ефективність роботи персоналу.

8.3. *Соціально-трудові відносини на підприємстві.* Поняття соціально-трудових відносин. Роль колективних договорів, трудового законодавства та соціального діалогу у регулюванні взаємин між роботодавцем і працівниками.

8.4. *Роль менеджменту персоналу в сучасних умовах.* Вплив цифровізації, інновацій, кризових явищ і воєнних викликів на управління персоналом. Адаптація HR-процесів до нових умов функціонування підприємств.

Перелік практичних (семінарських) та / або лабораторних занять / завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) та / або лабораторних занять / завдань

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1. Практичне заняття 1	Громадське обговорення ОП
Тема 5. Практичне заняття 2	Дискусія «Професія «менеджер з персоналу»: зміст, характер та сфера майбутньої професійної діяльності.».
Тема 5. Семінарське заняття 1	Ділова гра «Топ 10 сучасних професій». Дискусія: місце майбутньої професії в цьому рейтингу
Тема 5. Практичне заняття 3	Посадова інструкція. Мої майбутні функції та обов'язки
Тема 5. Практичне заняття 4	Позитивні та негативні особливості написання резюме. Дискусія.
Тема 6. Семінарське заняття 2	Ділова гра «Досвід роботи в сфері управління персоналом підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм господарювання в сучасних умовах»
Тема 6. Практичне заняття 5	Основи менеджменту персоналу на підприємстві. Дискусія
Тема 7. Практичне заняття 6	Дослідження ринку праці. Дискусія.
Тема 8. Практичне заняття 7	Побудова власної кар'єрограми
Тема 8. Практичне заняття 8	Аналіз складу особистісних якостей, небажаних для конкретних посад та професій
Тема 8. Практичне заняття 9	Розробка системи управління персоналом підприємства
Тема 8. Практичне заняття 10	Оцінка ефективності управління підприємством

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною подано у табл. 3.

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1 – 8	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за даною тематикою
Тема 1 – 8	Підготовка до Колоквіуму
Тема 1, 5 – 8	Підготовка до практичних (семінарських) занять
Тема 5, 6	Виконання презентації

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) та / або лабораторних занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні (лекція (Теми 1, 5, 7), проблемна лекція (Тема 7), лекція із застосуванням ігрових методик (Тема 5)).

Наочні (демонстрація (Теми 1, 5, 7)).

Практичні (практична робота (Теми 1 – 8), семінари-дискусії (Теми 5, 6, 7), кейс-метод (Тема 8), ділова гра (Тема 5, 6)).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних, та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів: – для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі диференційованого заліку

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається: – для дисциплін з формою семестрового контролю залік – сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається: сумуванням балів за поточний та підсумковий контроль.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні

контрольні заходи:

Поточний контроль: робота на практичних заняттях (60 балів), колоквиуми (24 бали), презентації (16 балів).

Семестровий контроль: Залік

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Вакарюк Л. В. Управління персоналом : навч.-метод. посіб. / Л. В. Вакарюк, Н. Д. Гетьманцева. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича : Рута, 2021. – 82 с.

2. Загородня Н. П. Управління персоналом: теорія і практика : навч. посіб. / Н. П. Загородня, Д. Г. Кучеренко. – Київ : Центр учбової літератури, 2021. – 269 с.

3. Назарова Г. В. Моніторинг конфліктних ситуацій / Г.В. Назарова // Менеджмент персоналу: підручник. / за заг. ред. д. е. н., проф. В. Брича. – Тернопіль : ЗУНУ, 2023. – Розділ 18. - С. 519 – 548. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30461>

4. Назаров Н. К. Управління конфліктами в організації / Н. К. Назаров // Менеджмент персоналу: підручник. / за заг. ред. д. е. н., проф. В. Брича. – Тернопіль : ЗУНУ, 2023. - Розділ 17. - С. 489 – 518.

Додаткова

5. Вступ до фаху. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів спеціальності 051 "Економіка" освітньої програми "Економіка та економічна політика" першого (бакалаврського) рівня [Електронний ресурс] / уклад. М. А. Мащенко; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. — Електрон. текстові дан. (139 КБ). — Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. — 37 с.

6. Мішин О.Ю. HR-аналітика як інструмент посилення кадрової безпеки підприємства / О. Ю. Мішин, С. В. Мішина // Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем. Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції 22-23 квітня 2025 р. – Мультимедійне наук. електрон. вид. – Харків, ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2025. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/35972>.

7. Назарова Г. В. Формування системи кадрової безпеки в управлінні персоналом підприємства / Г. В. Назарова, Р. І. Урдуханов. // Український журнал прикладної економіки та техніки. – 2023. – Т. 8. – № 2. – С. 347 – 352.

8. Проскурніна Н.В. Конспект лекцій «Вступ до фаху» [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=8137>

9. Чикуркова А. Система управління персоналом підприємств: передумови формування, сучасні тенденції розвитку і перспективи : монографія / А. Чикуркова, І. Ясінецька, Д. Фурман. – Кам'янець-Подільський : Панькова А. С., 2023. – 320 с.

10. Theoretical and practical aspects of science development : Scientific monograph. Part 1. / Scientific editor A. Jankovska. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. 432 p.

Інформаційні ресурси

11. Державна служба статистики України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

12. Довідник першокурсника ХНЕУ ім. С. Кузнеця. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/Dovidnyk-pershokursnyka.pdf>

13. Електронний архів Харківського національного економічного університету (репозитарій ХНЕУ ім.С. Кузнеця) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.repository.hneu.edu.ua>

14. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим <https://mon.gov.ua/ua>

15. Положення про організації освітнього процесу у ХНЕУ ім. С. Кузнеця. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/1/Polozhennya-pro-organizatsiyu-osvitnogo-protsesu-u-HNEU.pdf>

16. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України No 2145-VIII від 05.09.2017 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

17. Сайт Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hneu.edu.ua/>

18. Сайт ПНС Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця. Методичне забезпечення з навч. дисципліни «Вступ до фаху» [Електронний ресурс] / О.С. Лебединська, В.І. Лаптев– Режим доступу: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=7734>

19. Сервер Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua/

20. Статут ХНЕУ ім. С. Кузнеця. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hneu.edu.ua/wp-content/uploads/1/Statut-HNEU.pdf>